HABIBULLA OLIMJONOVNING “JURNALIST” ROMAN-ESSESIDA JURNALIST OBRAZINING BADIIY TALQINI

Malikova Go‘zal Tursunpo‘latovna
BuxDU o‘zbek tilshunosligi
va jurnalistika kafedrasi o‘qituvchisi
e-mail: guzalmalikova91@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu maqolada taniqli huquqshunos va jurnalist Habibulla Olimjonovning "Jurnalist" (roman-esse) asaridagi markaziy qahramon —jurnalist obrazi (Alisher Axmedov)ning badiiy talqini tadqiq etiladi. Asarda hujjatli faktlar hamda badiiy to‘qima sintezi orqali yaratilgan jurnalist personajining ruhiy dunyosi, ijtimoiy-huquqiy adolat yo‘lidagi kurashi va kasbiy etika prinsiplari tahlil qilingan.*

Kalit so‘zlar: *Habibulla Olimjonov, roman-esse, jurnalist obrazi, publitsistik talqin, hujjatli proza, konflikt, ijtimoiy adolat, ichki monolog.*

KIRISH.

Zamonaviy o‘zbek adabiyotshunosligida badiiy adabiyot va publitsistikaning o‘zaro integratsiyalashuvi natijasida yuzaga kelgan gibrid janrlarni (roman-esse, hujjatli qissa, detektiv xronika) tadqiq etish dolzarb masalalardan biri bo‘lib qolmoqda. Ayniqsa, jamiyatdagi ijtimoiy-huquqiy transformatsiyalar, inson huquqlari va adolat tantanasi kabi global mavzularning hujjatli prozada aks etishi qahramon konsepsiyasini yangi bosqichga olib chiqdi. Taniqli huquqshunos va publitsist Habibulla Olimjonovning "Jurnalist" roman-essesi hayotiy haqiqat (fakt) bilan badiiy to‘qimaning kuchli sintezidan tarkib topgan asardir. Roman-esse janrining talabiga ko‘ra, undagi markaziy qahramon ma’lum darajada avtobiografik xarakterga ega bo‘ladi. Habibulla Olimjonov ham asar bosh qahramoni bo‘lgan jurnalist obrazini yaratishda o‘zining shaxsiy tajribasi, sud va surishtiruv jarayonlaridagi bevosita ishtiroki hamda hayotiy xulosalaridan unumli foydalangan. Biroq adabiyotshunoslik qonuniyatlariga ko‘ra, prototip (real hayotdagi shaxs) va badiiy obraz o‘rtasida farq mavjud[1]. Muallif jurnalist obrazini shunchaki voqealarni bayon qiluvchi restavrator sifatida emas, balki chuqur falsafiy va lirik mushohada yurituvchi badiiy subyekt darajasiga ko‘targan. Qahramon hayotdagi real adolatsizliklar, nohaq ayblovlar va qonunbuzarliklar qarshisida turganda, uning his-tuyg‘ulari, iztiroblari tasviri badiiy to‘qima va psixologizm orqali jonlantirilgan. Asarning o‘zbek adabiyoti tizimidagi o‘rnini belgilash, undagi jurnalist obrazining badiiy qurilishi hamda ichki va tashqi

[1] https://academicsbook.com/index.php/konferensiya/article/download/2474/3938/4778

konfliktlar tizimidagi funksiyasini ilmiy baholash maqolaning asosiy predmeti hisoblanadi. Tadqiqotning maqsadi — asardagi bosh qahramon tabiatini yoritish orqali o‘zbek hujjatli prozasidagi ijodkor obrazi evolyutsiyasini aniqlashdan iborat.

TADQIQOT METODLARI

Maqolada olib borilgan ilmiy tahlil jarayonida quyidagi metodologik asoslarga tayanildi:

- Biografik metod: Muallifning huquqshunoslik va jurnalistik faoliyati bilan asar matni o‘rtasidagi aloqalarni aniqlashda;
- Tarkibiy-tahliliy (Struktural) va qiyosiy-tiplovchi metodlar: Jurnalist obrazining o‘zbek prozasidagi boshqa matbuot xodimlari obrazlari bilan o‘xshash va farqli jihatlarini tasniflashda;
- Badiiy psixologizm tahlili: Qahramonning ichki monologlari va ruhiy kechinmalari dinamikasini o‘rganishda foydalanildi. Tadqiqotning empirik bazasini H. Olimjonovning "Jurnalist" roman-essesi matni, shuningdek, zamonaviy o‘zbek publitsistikasi va adabiyotshunosligiga oid ilmiy manbalar tashkil etadi.

TADQIQOT NATIJALARI

Olib borilgan matniy va tipologik tahlillar natijasida quyidagi ilmiy xulosalar olindi:

Janr va Obraz Sintezi: “Jurnalist” asari janriy tabiatiga ko‘ra an’anaviy romandan farq qilib, ko‘proq muallifning subyektiv intuitsiyasi va hujjatli xronikalarga tayanadi. Bosh qahramon — jurnalist obrazi shunchaki voqealarni tashqaridan kuzatuvchi reportyor emas, balki voqealar markazida turuvchi, ularga huquqiy va falsafiy baho beruvchi badiiy subyekt sifatida shakllangan.

Konfliktlar Tipologiyasi: Asarda jurnalist obrazining xarakter-xususiyatlari ikki yo‘nalishdagi konfliktlar zanjirida ochib berilgan: Birinchisi, ijtimoiy konflikt (tashqi) bo‘lib, u asarda tasvirlangan tizim, korrupsiyalashgan amaldorlar va nohaq ayblovlar bilan kurashda namoyon etilgan. Bosh qahramon jurnalistik surishtiruv o‘tkazish jarayonida tahdidlar va to‘siqlarga uchraydi. Muallif bu jarayonda qahramonning qo‘rqmaslik va qat’iyatlilik fazilatlarini bo‘rttirib ko‘rsatadi. Ikkinchi – ichki (psixologik) konflikt esa qahramonning shaxsiy shubhalari, mas’uliyat yuki va ma’naviy ikkilanishlarida namoyon bo‘ladi. Bu qahramonning o‘z-o‘zi bilan bahsi, insoniy shubhalari va mas’uliyat yukidir. “Men to‘g‘ri qilyapmanmi?”, “Bu surishtiruv ortidan kimlardir jabr ko‘rib qolmaydimi?” qabilidagi savollar qahramonning lirik monologlarida aks etadi. Asarda shunday yoziladi: *“Haqiqatni yozish — shunchaki qog‘oz qoralamoq emas. Bu — kimningdir hayotini o‘zgartirish yoki kimningdir*

poydevoriga bolta urish demakdir. Jurnalistning qalami jarrohning skalpeliga o‘xshaydi: birgina xato harakat halokatga olib kelishi mumkin.[2]”

Huquqiy tafakkurning badiiylashuvi: Asardagi jurnalist obrazi an’anaviy o‘zbek publitsistikasidagi "hissiyotga beriluvchi" ijodkor tipidan farq qiladi. U har bir faktni qonun moddalari, sud ekspertizalari va yuridik mantiq asosida tahlil qiladi. Muallif o‘zbek adabiyotida ilk bor Alisher Axmedov timsolida "huquqshunos-jurnalist" obrazining mukammal konseptual modelini yaratishga muvaffaq bo‘lgan.

MUHOKAMA.

Adabiyotshunos olim D. Quronov o‘z tadqiqotlarida[3] badiiy asardagi hujjatlilik muammosiga to‘xtalar ekan, fakt badiiy estetik funksiya yuklangandagina obraz darajasiga ko‘tarilishini ta’kidlaydi. H. Olimjonovning "Jurnalist" roman-essesida ham aynan shu qonuniyat kuzatiladi. Bosh qahramonning professional faoliyati davomida duch kelgan sud jarayonlari, xususan, sobiq tuzum davridagi "Paxta ishi" asoratlari va mustaqillik yillaridagi huquqiy islohotlar xronikasi qahramonning dunyoqarashi prizmasidan o‘tkaziladi. Qahramon lirik monologlarida shunday yozadi: “Matbuot — jamiyatning asab tolasi. Agar u jamiyatdagi og‘riqqa reksiya bermasa, demak, butun organizm falajlangan.”[4] Bu kabi konseptual xulosalar qahramonning shunchaki personaj emas, balki muallifning ijtimoiy-siyosiy konsepsiyasini tashuvchi ideal obraz ekanligini ko‘rsatadi.

XULOSA.

Habibulla Olimjonovning "Jurnalist" roman-essesidagi bosh qahramon obrazi tahlili quyidagi ilmiy xulosalarga kelish imkonini beradi:

1. Sintezlashgan obraz: Asardagi jurnalist obrazi hayotiy faktlar (hujjatlilik) va yuqori badiiy tafakkurning mahsuli bo‘lib, u shunchaki muxbir emas, balki jamiyat dardi bilan yashovchi publitsist-falsafachidir.

2. Ijtimoiy yuk: Jurnalist obrazi orqali muallif jamiyatdagi eng og‘riqli nuqtalarni — korrupsiya, byurokratiya va inson huquqlari toptalishini dadillik bilan fosh etgan va qahramonni adolat simvoliga aylantirgan.

3. Janriy yangilik: Huquqiy terminologiyaning badiiy qatlamga singdirilishi natijasida o‘zbek adabiyotida "huquqshunos-jurnalist" obrazining mukammal konseptual modeli yaratilgan.

[2] Olimjonov H. Jurnalist (Roman-esse). – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2015.
[3] Quronov D. Adabiyotshunoslik terminlari lug‘ati. – Toshkent: Akademnashr, 2013.
[4] Olimjonov H. Jurnalist (Roman-esse). – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2015.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Olimjonov H. Jurnalist (Roman-esse). – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2015.
2. Yo‘ldoshev Q. Badiiy tahlil asoslari. – Toshkent: Kamalak, 2016.
3. Sharafiddinov O. Ijodkorning kasbiy jasorati va mas’uliyati // Sharq yulduzi jurnali. – 2012. – №4.
4. Quronov D. Adabiyotshunoslik terminlari lug‘ati. – Toshkent: Akademnashr, 2013.
5. Go‘zal Tursunpo‘latovna, M. (2025). Badiiy adabiyotda jurnalist obrazini yaratish. Zamonaviy dunyo ta'limi: yangi davr muammolari - yangi yechimlar , 2 (2), 43-47. https://incop.org/index.php/mo/article/view/968
6.https://academicsbook.com/index.php/konferensiya/article/download/2474/3938/4778

